

DEĞERLENDİRMELER

MEHMET HAZAR

Kenan Koç, Aybek Bayniyazov, Vehbi Başkapan, *Kazakşa-Türkçe Sözdik, Kazak Türkçesi-Türkiye Türkçesi Sözlüğü*, “Turan” Baspası, Türkistan 2003, s.637.

Muğla Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü öğretim üyesi Yrd. Doç. Dr. Kenan Koç, hazırlayanlara başkanlık yaparak ilim alemine kazandırmış olduğu eseri tarafıma göndererek bir nezaket göstermiştir. Kazak Türkçesi üzerine doktora tezi hazırladığımı duymuş ve telefon açarak yukarıda adı geçen eseri bana göndereceğini bildirmişti. Eser elime ulaşınca ben de bu *Kazak Türkçesi-Türkiye Türkçesi Sözlüğü*'nü tanıtmayı kendime bir görev kabul ettim.

Türkiye’de Hasan Oraltay, Nuri Yüce, Saadet Pınar’ın hazırlamış olduğu *Kazak Türkçesi Sözlüğü* Türk lehçeleri üzerine çalışanların elinden düşmemektedir. Buna bir yeni sözlüğün eklenmiş olması sevindirici bir gelişmedir.

Kazakşa-Türkçe Sözdik'in itina ile ciltlenmiş olması hemen dikkati çekmektedir. Türkiye’de basılan sözlükler kullanılırken kısa sürede yıpranıp dağılmaktadır. Ön dış kapağın üzerinde Kazak kültüründe önemli bir yeri olan Kartal (bürküt) figürü vardır. Kırgız Türkçesinde *köçöt*, Kazak Türkçesinde *köçet* denilen bitki motifi arka dış kapağın üst ve alt kısmına dört sıradan oluşan bir şerit şeklinde oya örneği döşenmiştir.

Hazırlayanların başkanı Yard. Doç. Dr. Kenan Koç, üyeleri Dr. Aybek Bayniyazov ve Bilim Uzmanı Vehbi Başkapan, yardımcı olarak çalışanlar Bilim Uzmanı Hayrettin Sağdıç, Bilim Uzmanı Gülmira Ospanova ve Emine Destan’dır. Redaksiyonunu yapan Prof. Dr. Metin Akar’dır. Hazırlanan sözlüğü inceleyerek rapor yazan yazarlar Prof. Dr. Ahmet Bıcan Ercilasun, Prof. Dr. Leyla Karahan, Prof. Dr. Durali Yılmaz, Prof. Dr. Gürer Gülsevin, Prof. Dr. Abduğali Kaydar, Prof. Dr. Altay Amanjolov, Prof. Dr. Rahmankul Berdibayev, Prof. Dr. Meyirbek Orazov’dur. Dizgi ve ofset hazırlığını yapanlar Ali Sunar ve Fatih Türkmen’dir. Eserin Türkiye’de tekrar bastırılacağını da Kenan Koç Bey söyledi. Umarız Türkistan baskısı gibi kaliteli olur.

Eserin ön sözünü Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanı Namık Kemal Zeybek yazmıştır. Ancak Türk cum-

huriyetlerine gidip gelenlerin kavradığı bir meseleyi, sözlüğe ad verirken kısaca şu şekilde izah etmiştir:

“...Kazak Türkü veya Kazak Türkçesi sözü ile sanki Kazaklar Türkiye Türkü'nün bir uzantısı gibi kabul ediliyor, sanılır. Ancak bizim Kazak Türkçesi demekle kastettiğimiz asla böyle bir durum değildir. Türk lehçeleri arasında bir derecelendirmeyi düşünmek ise ne mümkündür ne de doğru. Tarihî gerçeğe uygun olan ise bugünkü adlandırmayı saygı ile karşılamakla birlikte, Sovyetler Birliği'nden kalan ülkelerde yaşayan bütün “Türk dili halkların” konuştukları dilin Türkçe ve kendilerinin de Türk olduklarını bilmektir. Unutmamak gerekir ki, 20. yüzyıldaki “bilinçli” değiştimeğe kadar Ulu Türkistan'ın adı Ulu Türkistan idi, bu bölgenin halkının dili ise bölgede konuşulan Türkçe... Biz doğrusunun Kazak Türkçesi-Türkiye Türkçesi olduğuna inanıyoruz. Ancak bunun dışındaki anlayış ve alışkanlıklara da saygı duyuyoruz.”

Bibliyografya kaynak yönünden zengindir. Kazak Türkçesi üzerine yapılmış olan ve ileride yapılacak olan metin esaslı tezlerin sözlük kısımlarının da taranarak yeni hazırlanacak sözlüklere eklenmesi kelime hazinesini muhakkak artıracaktır.

İçindekiler bölümünde harflerin sayfa numaralarının verilmesi de elbetteki sözlüğün kullanımına yardımcı olacaktır. Hazır böyle bir ekip kurulmuşken Türkçe kelimeler esas alınmak üzere *Türkçe-Kazakça* cildi de hazırlansaydı mükemmel olurdu.

Sayfa düzeni iki sütun halinde hazırlanan bu sözlükte 27 bin madde başı, 5 bin kadar da madde içi söz varlığı vardır. Madde başlarında, kelimelerin sırasıyla temel, yan ve mecaz anlamları verilmiştir. Bu anlamların birbirinden rahatlıkla ayırt edilmesi için özellikle soyut anlamlı kelimeler kısa, anlaşılır cümlelerle örneklendirilmiştir. Sık kullanılan kelimeleri bulunduran kelime grupları, deyimler ve atasözleri kullanım yoğunluğu oranında verilmeye çalışılmıştır. Madde başını teşkil eden her kelimenin Kazakistan millî alfabesi (Kiril alfabesi) ile yazılmış olması Türkistan baskısı için uygundur. Ancak Türkiye için kullanışlı değildir. Daha önceki Hasan Oraltay'ın başkanlığında hazırlanan sözlük de Kiril alfabesi sırasına düzenlenmişti. Bu yüzden kullanışında güçlük çekiliyordu. Ancak parantez içerisinde Türk dünyası ortak Latin alfabesi ile transkripsiyonun yapılmış olması, ortak alfabenin yaygınlaşmasına güzel bir katkıdır. Kelime türü, başka bir dilden girmişse o dilin kısaltması, terim ise hangi alana ait olduğu sistematik olarak gösterilmiştir, mecaz anlamı da *avis.* (*ayıc.*) şeklinde verilmiştir, *zat.* (*3am.*) *kısaltması* ise isim anlamındadır:

МЕКТЕП, -бі (mektap, -bi) *3am. ap. 1.* Okul, mektep. *бастауыш Мек-*

men ilk okul; *орта Мекмен* orta okul; 2. ayıc. Öğrenme ve tecrübe edinme yeri. *Мекмен көрсен* okumuş, öğrenim görmüş.

Tuzak sözler (iki lehçede de fonetik yapı bakımından aynı veya aynı hissi uyandıracak kadar ses benzerliği olan sözler) madde başı olarak sözlüğe girdikleri durumlarda, son harfinin sağ üst kısmına yıldız işareti konularak gösterilmiştir, ayrıca kelimenin üzerine ek geldiğinde yumuşayan sesle de gösterilmiştir:

ДАЛАК*, **-ҒЫ** (dalaq, -ğı) *Зам.* Büyük kilim.

Fiiller mastar haliyle hazırlanmıştır, mastar eki yerine (–) işareti kullanılmıştır, daha önce hazırlanan sözlüklerde *-(U)w* şekli kullanılmıştır. Bizim için fiil kökünü işaretle göstermek daha kullanılışlıdır, *et. (em)*. kısaltması fiil (etistik) anlamındadır:

КӨПСІ- (köpsi-) *em.* çoğalmak, miktarca artmak, şişmek, kabarmak.

Ayrıca ikilemeler de tire (-) işaretiyle gösterilmiştir:

ИКУ-КИКУ (iy0naktır. Fırsat verilirse yeni yetişen Türk bilimcilerinin neler yapabileceğini gösteren değerli bir delildir.

Ancak bu tür eserlerin okurlarına daha ucuza ulaştırılması için özel sektörün desteğine ihtiyaç vardır. Umarım iş adamlarımız okul yaptırma kampanyaları gibi, kitap kampanyalarını da başlatırlar.

Sözlüğe emeği geçenlere, bu genç arkadaşlarımıza böyle bir imkân sağlayan yetkililere ve onları teşvik eden hocalarımıza teşekkür ederiz.